

5. ULUSLARARASI ORTA DOĞU KONGRESİ

“Geleceğin Orta Doğu Ekonomisi ve Entegrasyonu”

TURKEY

SYRIA

LEBANON

ISRAEL

JORDAN

IRAQ

IRAN

EGYPT

SAUDI ARABIA

QATAR

UNITED ARAB
EMIRATES

OMAN

YEMEN

5. ULUSLARARASI ORTA DOĞU KONGRESİ

VİZYON BELGESİ (TASLAK)

5. ULUSLARARASI ORTA DOĞU KONGRESİ

“Geleceğin Orta Doğu Ekonomisi ve Entegrasyon”

(2023, İstanbul)

Türkiye'ye mücavir bölgeler içerisinde Orta Doğu müstesna bir yere sahiptir. Denilebilir ki, Orta Doğu ile ilişkilerinde istikrarsızlık yaşayan bir Türkiye'nin dış politikada başarılı olması beklenemeyeceği gibi, kendi siyasi sorunlarını sühuletle yönetmesi de imkan dâhilinde değildir. Son dönemde açıkça görüldüğü üzere Orta Doğu'daki gelişmeler Türkiye'yi doğrudan ilgilendirmekte ve derinden etkilemektedir. Ne var ki, küresel güçlerin ve meşruiyet ya da Bölge ile bütünleşme sorunu yaşayan bölgesel aktörlerin bölge politikaları Türkiye'nin bu alanda tek başına sonuç alacak politikalar geliştirmesini engellemektedir. Bu nedenle, Bölge'ye dönük politikalarda bölgesel ve küresel dengelerin gözetilmesi gerekmektedir. Enerji güvenliği, ihracat hedeflerine ulaşım, sınır güvenliği, terör sorununun çözümü gibi konuların tamamı Türkiye'nin Orta Doğu ile ilişkilerinin istikrar kazanmasına bağlıdır.

2011 yılı başında Orta Doğu bölgesinde görülen hızlı dönüşüm ve değişim tüm dikkatlerin bölgeye yönelmesine neden olmuştur. Orta Doğu ekonomisinin bu değişikliklerden nasıl etkileyeceği bu yöndeki beklenti ve kaygıların temelini oluşturmuştur. Değişim dünya ekonomik krizi, petrol fiyatlarındaki dalgalanmalar, bölge ülkelerinin ekonomileri ile küresel ekonomi arasındaki etkileşimin seyri, yaşanan siyasi değişim ve dönüşümün bölge ekonomisinin dinamiklerini nasıl etkileyeceği ile ilgili soruların tetiklenmesine neden olmuştur.

Uluslararası istatistikî veriler, Orta Doğu'nun son iki yüzyıldaki ekonomik performansının oldukça düşük olduğunu göstermektedir. Bölge'de kişi başı gelir gelişmiş sanayi ülkelerindekinin üçte birini bile bulmamaktadır. Ortalama yaşam süresi de batılı ülkelerden sekiz yıl daha düşüktür. Bölge ülkeleri arasında bazı farklılıklar gözlenmektedir ama bu farklılık doğal kaynak zenginliği kaynaklıdır. Oysa Bölge çok uzak olmayan dönemlerde zamanın standartlarına göre oldukça iyi bir ekonomik performans sergilemekteydi. Dolayısıyla, Orta Doğu ekonomik koşullarının kötüleşmesinin nedenlerini tespit edip ekonomik büyüme, kalkınma ve refah için gerekli tedbirleri bir an önce almalıdırlar.

Orta Doğu ülkeleri tek tek değerlendirildiklerinde önemli farklılıklara sahip olmalarına rağmen, bir bütün olarak değerlendirildiğinde günümüzün temel enerji kaynakları olan petrol ve doğal gazın üretim ve ihracatına ve bunun karşılığında ihtiyaç duyduğu diğer mal ve hizmetlerin ithalatına dayalı; tarımın hem ulusal gelir hem de istihdam içerisindeki payının önemini koruduğu, ürettiği mal ve hizmet çeşitliliğinin sınırlı olduğu ve gelişmekte olan ekonomik yapılar olarak tasvir edilebilir. Tarım ülkelerindeki genç ve görece kalifiye nüfus ile birlikte değerlendirildiğinde, Orta Doğu ülkelerinin ekonomilerinin birbirini tamamlayıcı nitelikte olduğu görülmektedir. Çünkü gelişmiş bir ekonomi için gerekli olan sermaye birikimi, kalifiye işgücü, hammadde gibi unsurların tamamı Orta Doğu ülkeleri için yeterli düzeyde mevcuttur.

5. ULUSLARARASI ORTA DOĞU KONGRESİ

Ne var ki, gerek teknolojik know-how bakımından görülen gelişmemişlik gerekse makro ve mikro ekonomik politikalarda görülen eksiklikler Orta Doğu ülkelerinin mevcut ekonomik potansiyellerini gerçekleştirmelerini engellemektedir. Türkiye, Mısır gibi görece kalabalık ve eğitimli nüfusa sahip olan ülkelerin insan kaynakları, doğal kaynak ve sermaye zengini ülkelerin kaynakları ile anlamlı bir biçimde bütünleştirilir ve bölge ülkelerinin ve komşu ülkelerin know, birikimlerinden yararlanması durumunda bölge ekonomik potansiyeli harekete geçirilebilir.

Orta Doğu ülkeleri gelişmiş ülkeler ile kıyaslandığında çok daha genç bir nüfus yapısına sahiptir. Ekonomik gelişmişlik düzeyinin önemli bir göstergesi olan yaşam süresi beklentisinin son otuz yılda 58'den 69 yıla yükselmesine rağmen, gelişmiş ülkelerdeki 79 yıllık düzeyin çok gerisindedir. Buna rağmen, nüfusun yaklaşık üçte biri on beş yaşın altındadır.

Üretimin temel faktörleri emek, sermaye, doğal kaynaklar, girişimcilik ve beşeri sermaye olduğuna göre, böylesine genç bir nüfus Orta Doğu ülkeleri için önemli bir insan sermayesi potansiyelini ifade etmektedir. Orta Doğu ülkeleri eğitim konusunda ciddi kaynak ayırmalarına rağmen, sahip oldukları insan kaynakları potansiyelini harekete geçirme konusunda başarılı olamamaktadırlar. Bunun temel nedeni mevcut insan kaynakları potansiyelini harekete geçirmek için gerekli olan finansal birikime ve know-how'a sahip olmamalarıdır. Orta Doğu ülkeleri arasında gerçekleştirilecek bir ekonomik bütünleşme bu sorunun aşılmasını önemli ölçüde kolaylaştıracaktır. Elbette bu potansiyelin gerçeğe dönüştürülmesi bu genç nüfusun ekonominin ihtiyaçları doğrultusunda iyi bir biçimde eğitilmesine bağlıdır. Bu ülkelerin ileri teknoloji ürünü ihracatının düzeyi de, insan sermayesinin yeteri kadar geliştirilemediğine işaret etmektedir. Eğitim alanında atılacak bütünleşme adımları da insan kaynakları potansiyelinin harekete geçirilmesi için büyük önem taşımaktadır.

Sınırlardaki donukluk bölge ülkeleri içindeki ekonomik hareketliliği engelleyen en önemli nedendir. Bölgenin ekonomik potansiyelinin acilen harekete geçirilmesi için bölge ülkeleri arasında geçişkenlik artırılarak sermaye, insan kaynakları ve mal akışı önündeki engeller derhal ortadan kaldırılmalıdır. Orta Doğu ülkeleri için ekonomik kalkınmayı hızlandırmanın en temel gerekliliklerinden biri de bölge içi ekonomik etkileşimin önünün açılmasıdır. Sadece ulaşım maliyetleri açısından bakıldığında bile ekonomik kalkınma için bölge ülkelerinin birbirlerine olan ihtiyaçlarının düzeyi ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle, iletişim, ulaşım imkanlarının geliştirilmesi, komşularla ticaretin önündeki engellerin ortadan kaldırılması, içerde ve uluslararası alanda gerekli yasal düzenlemelerin ve anlaşmaların gerçekleştirilmesi gibi önlemlerin behemehal hayata geçirilmesi gerekmektedir. Aksi halde, bölgedeki parçalanmışlığın sürmesi bölge ülkelerinin değil, bölgeye yabancı unsurların çıkarlarına hizmet edecektir.

Çağdaş küresel ekonominin temeli sermaye birikimine ve bu birikimin rasyonel yatırım araçlarına dönüştürülmesi üzerine oturmaktadır. Orta Doğu'da ise kalabalık ülkeler dolgun bir ekonomik performans için yeterli sermaye birikimini gerçekleştirememektedirler, belirli düzeyde sermayeye sahip olan ülkeler ise insan kaynaklarından ve know-how birikiminden yoksun gözükmetedirler. Doğal kaynak zenginliğine dayalı olarak gerçekleşen sermaye birikimi bölge ülkeleri için yatırıma dönüşmekten ziyade; Batılı ülkeler tarafından değerlendirilmektedir.

5. ULUSLARARASI ORTA DOĞU KONGRESİ

Bölge ülkelerinde yatırım için, siyasi istikrarsızlık ve yasal düzenleme yetersizliği bölgesel birikimlerin bölgede değerlendirilmesi önündeki en önemli engeli teşkil etmektedir. İdeoloji ve rejim farklılıkları ülkeler arasındaki ekonomik etkileşimin önündeki en önemli faktördür. Kültürel ve tarihi etkenler kadar, insan kaynaklarının yetersizliği, ama hepsinden önemlisi yeterli sermaye birikiminin sağlanamaması yeni fiziksel teknolojilerin sonuna kadar kullanılmasına olanak sağlayan ekonomik kurumların Orta Doğu'ya taşınmasını imkansız hale getirmektedir. Bunun için gerekli yasal reformların yapılması, bu yasal sistemi destekleyecek çeşitli mesleklerin ve mesleklere işgücü yetiştirecek okulların geliştirilmesi gerekmektedir.

Tüm bunların yapılabilmesi ise siyasi diyalog ve iş birliği faaliyetlerinin yoğunlaştırılmasına bağlıdır. Rejimlerin bekası için alınan önlemler Orta Doğu ülkeleri arasındaki siyasi diyalog ve etkileşimi olumsuz yönde etkilemektedir. Ne var ki, Arap dünyasındaki son değişim ve dönüşüm rüzgarından da anlaşıldığı üzere mevcut politikalar mevcut rejimleri güçlendirmek yerine daha da nazik bir konuma sürüklemektedir.

Petrol ve doğal gazın temel enerji kaynakları olması ve bu kaynaklarının rezervlerinin büyük bölümünün Orta Doğu ülkelerinde bulunması, bu ülkelerin diğer gelişmekte olan ülkelere kıyasla daha yüksek kişisel gelire sahip olmalarına ve bu geliri belli ölçüde büyütöbilmelerine olanak tanımaktadır. Ancak bu durum bu ülkelerin ekonomik kalkınma süreçlerini iyi yönettikleri anlamına gelmemektedir. Bilindiği gibi, ekonomik kalkınma, ekonomik büyümeyi içeren ama ekonomik ve sosyal dokudaki niteliksel dönüşmeleri de beraberinde getiren bir süreçtir. Öte yandan, bazı ülkelerin doğal kaynaklardan elde ettikleri zenginliğin yatırım olarak dahi bölge ülkelerine gitmemesi, bölge ülkeleri arasındaki kıskançlıkları derinleştirmekte ve mevcut istikrarsız ortamı daha da içinden çıkılmaz bir hale getirmektedir. Bölgenin doğal kaynaklarının ve sermaye birikiminin önemli bir bölümünün bölge yararına olacak şekilde kullanılması bölgenin uzun vadeli istikrarı için büyük önem taşımaktadır.

Bir ekonomiye ait GSMH'ya katkı sağlayan alt sektörlerin konumu, dış ticaret serbestisi ve ithal ve ihrac mallarının kompozisyonu gibi faktörler; diğer bir ifadeyle, doğal kaynaklar, tarım sanayi ve hizmetler gibi sektörlerin payı ekonomik yapıyı belirlemektedir. Orta Doğu ülkeleri sadece coğrafi, sosyal ve siyasi bakımdan değil, ekonomik yapıları ile de özgünlük göstermektedirler. Orta Doğu ülkelerinin önemli bir bölümü doğal kaynak üretim ve ihracını temel alan ekonomik yapıya sahiptirler. Tarım sektörü GSMH ve istihdama sağladığı katkı nedeniyle önemini korumaktadır. Bu ülkelerin sanayi sektörü ise yüksek katma değer üretme kapasitesine sahip değildir. Doğal kaynakların sonlu, tarım sektörünün ise ekonomik gelişmeye katkısı sınırlı olması nedeniyle, bölge ülkelerinin ekonomilerini dönüştürmek üzere radikal önlemler almaları gerekmektedir.

Orta Doğu ülkelerinin ekonomik performansının düşüklüğü ile ilgili olarak geliştirilen açıklamaların çoğu, devlet politikalarının yanlış yönlendirilmesine odaklanmaktadır. İsabetsiz öncelikler, vizyon eksikliği ve özel sektörün gelişmesini sınırlayan düzenlemeler, kötü politikalara örnek gösterilmektedir. Ancak kültürel, tarihi unsurlar kadar, uluslararası sistemdeki gelişmelerin ve küresel güçlerin bölge politikalarının etkisi de bu bağlamda dikkate alınmalıdır.

5. ULUSLARARASI ORTA DOĞU KONGRESİ

Geride bıraktığımız yüzyılda Orta Doğu ülkelerinde siyasi rejimler bölge halklarının temel karakteristiklerinin, sömürge dönemi mirasının ve uluslararası başat güçlerin bölgeye dönük, özellikle güvenlik - enerji politikalarının kesişim noktasında belirlenmiştir. Bu nedenle bölge halkları dünyadaki genel ekonomik, sosyal dinamizmin gerisinde kalmışlardır. Küresel siyaset açısından bakıldığında ise Orta Doğu'nun jeostratejik önemi ve sahip olduğu enerji kaynakları bölgenin küresel güçler için sürekli bir doğrudan müdahale alanı olarak kalmasına neden olmuştur. 2008 yılında küresel ekonominin derin bir kriz dönemine girmesi ise, bölgenin yeni pazar ve yatırım imkanları ile bir açılım alanı haline gelmesine neden olmuştur.

Bölge'nin İslam dünyası için taşıdığı sembolik ve merkezi önem nedeniyle jeo-kültürel ve küresel stratejik hesaplar daha karmaşık bir hal almıştır. Bölge ülkeleri diğer alanlarda olduğu kadar ekonomi alanda da politikalarını koordine edip bütünleştirebilirlerse bölgesel ve küresel alanlardaki sorunlarla baş etme konusunda önemli mesafe alacaklardır.

“Geleceğin Orta Doğu Ekonomisi ve Entegrasyon” ana temasıyla icra edilecek olan **5. Uluslararası Orta Doğu Kongresi** bölgesel sorunların çözümüne ve Türkiye'nin Bölge ile ilişkilerinin gelişmesine katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Ana Tema

Geleceğin Orta Doğu Ekonomisi ve Entegrasyon

Alt Temalar

Bölgeyi Etkileyen Siyasi ve Kültürel Entegrasyon Deneyimleri

İİT, Arap Birliği, Körfez İşbirliği Teşkilatı

Ülke Perspektifleri

Türkiye, Mısır, Suudi Arabistan, Ürdün, Suriye ve Lübnan, Körfez Ülkeleri, İran

Bölgesel Ekonomik Ekosistemin Geleceği

Ekonomik Yapıda Çeşitlendirme

Sermaye, Uzmanlık İşbirliği

İnsan Kaynaklarının Niteliğinin Geliştirilmesi ve İşbirliği

Doğal Kaynakların Optimum Kullanımı, Yerel Ekonomilerin Güçlenmesi

Ulaşım, Lojistik, Hukuki Altyapı

Model Proje(ler)

İstanbul Finans Merkezi